

FÓTI PÉTER

ROXFORT VAGY SUMMERHILL

BEVEZETŐ

A fiam (7) az ősszel megy iskolába, nem messze onnan, ahol lakunk, Bécstől délre. Bár korábban feleségemmel úgy gondoltuk, hogy a Harry Potter könyveket majd 10 éves korában adjuk majd kezébe, mégis mivel magunk már olvastuk a kötetek egy részét, néha-néha ejtettünk el megjegyzéseket a könyvekről, és így Misi sejtett már bizonyos dolgokat. Idén tavasszal aztán egy esős délutánon elkezdtem neki felolvasni a könyvet. Voltak részek, amelyeket előszörre unalmasnak talált, és az első fejezet alatt tízszer is megkérdezte, hogy hol van már Harry Potter, de azután belejött a dologba.

Az első könyv a harmadik fejezettől valóban nagyon sodró lendületű. A második nagy lökést a Harry Potter-i világba való elmerüléshez az adta, hogy kölcsönkértük a kazettákat, amelyekre Rufus Beck olvassa fel németül (nagyszerűen) az egész könyvet. (Ezt azért írom, mert a második kötet magyar fordításába belepillantva elszörnyedtem annak alacsony színvonalán.) Ezeket a kazettákat azután Misi olyan sokszor meghallgatta, hogy bizonyos részeket szó szerint tudott idézni.

Nem csak ő tanult sokat, hanem mi, felnőttek is egyre jobban behatoltunk ebbe az érdekes világba. A Roxfort-i iskola valami olyasmi, ami minden iskola titokban szeretne lenni: ahol kalandok történhetnek, ahol élet-halál harc folyik, ahol veszélyek vannak, ahol igazán helyt kell állni. Ez azonban csak a dolgok egyik rétege. Az itt következőkben szeretném Roxfortot összehasonlítani az én kedves iskolámmal, Summerhillel.

Ha jól meggondolom Misi szerelme Harry Potter (Roxfort) iránt sok vonatkozásban hasonlítható az én szerelmemhez az angliai Summerhill iránt. Az iskola nevét ugyan ismertem, de fogalmam se volt arról mit is je-

*...ami
minden iskola
titokban szeretne
lenni...*

nézőpont

lent, hol is van. Ez így volt, míg egyszer, 45 éves korom körül, kezembe vettem egy könyvet, ami Summerhillről szólt¹. A könyvet olvastam, és újra olvastam. Egy nagy szerelem kezdődött köztem és az iskola között, ha szabad így fogalmaznom. Megszereztem az iskolaalapító A. S. Neill² legtöbb könyvét, és elolvastam őket. Egyszer, többször. Ez az iskola valóban különleges. Valami más, mint amit saját tapasztalatomból ismerek. Hogyan működik, hogyan alakult ki, mi lesz az ebből az iskolából kikerült gyerekekkel. Ez izgatott annyira, hogy azután lassan megértettem a dolgokat, már amennyire ezt 1000 km távról meg lehet érteni. (Hogy jobban értsem őket, el is utaztam egyszer Summerhillbe, kézzel foghatóan akartam látni ezt a csodát.³) Mivel a megismerés folyamatában a szerelem

nem csökkent, arra is vágyani kezdtem, hogy egy Summerhillhez hasonló iskolát itt a magam közelében létrehozzak, és írogatni is kezdtem a témáról. Első cikkem⁴ megjelenésével egyidőben hallottam aztán, hogy Neill egyik könyve⁵ meg fog jelenni magyarul. Jó jel, gondoltam, ez meg fogja könnyíteni a dolgot. A könyv tényleg meg is jelent, de hatása nem volt óriási.

Mindkét szerelemben van még valami közös: mióta Rowling könyvei 1997 júniusa óta megjelentek, gyerekek – főleg fiúk⁶ – milliói olvasták a könyveket, gyakran többször is. Summerhill szerelmesei nem annyira a gyerekek voltak, mint a felnőttek. Ez egy régebbi szerelem: valamikor az 1960-as években az Amerikai Egyesült Államokban és Európa nyugati felén dúlt. Summerhill alapítójának A. S. Neill-nek könyve nagy siker volt, nemcsak abban az értelemben, hogy a könyv milliónál több példányban kelt el, hanem abban az értelemben is, hogy Summerhill sokan megpróbálták utánozni.

HOVÁ ADNÁM A GYEREKET?

Ha most a mesében lennénk, akkor dönthetnék úgy is, hogy Misit Roxfortba, a varázslók és boszorkányok iskolájába adom. Úgy is dönthetnék persze, hogy Summerhillbe küldöm. Mindkét iskola bentlakásos. (Sajnos mindkettő a távoli Angliában van.) Azonban vannak köztük nagy különbségek is. Summerhillt Neill 1921-ben⁷ hozta létre, míg Roxfort valószínűleg már évszázadok óta működik. Ha akarom, azt is mondhatom, hogy mind a két iskola speciális gyerekeket gyűjt. Roxfortba varázslók és boszorkányok jelentkezhetnek, míg Summerhillbe kétféle gyerek kerül-

*...mind a két iskola
speciális
gyerekeket gyűjt...*

nézőpont

het: egyrészt olyanok, akik más iskolából, mint problémás gyerekek kikerültek, és olyanok, akiknek szülei hisznek abban, hogy a Summerhill iskola filozófiája jobban passzol gyerekekükhöz, mint a tradicionális, vagy más alternatív iskola. Mert Summerhill nem közönséges iskola, mint ahogyan Roxfort sem az. Summerhillben közös tanár-gyerek önkormányzat működik, és az órák nem kötelezőek. Roxfort sokkal jobban hasonlít egy közönséges iskolához, ahol a tanár az úr, ami abban is megmutatkozik, hogy az órák kötelezőek.

Van azonban még további, első pillanatra nem is nagyon figyelemre méltó különbség: Summerhillbe a gyerekek 6 éves kortól jöhetnek, míg Roxfortba 10 éves kor után. Ez a látszólagos különbség akkor válik érdekessé, ha tudjuk, hogy Summerhillbe nem is akarnak már 10 évesnél nagyobb gyereket felvenni. Ennek indoka, hogy azt gondolják, látják Summerhill vezetői, hogy az első iskolaévek döntő jelentőségűek abban, hogy mennyire képes később egy gyerek beilleszkedni egy Summerhill típusú önkormányzó közösségbe.

Harry csupán röviden beszél egyszer, mi úgy mondanánk, alsó tagozatos élményeiről, amikor beszámol arról, hogy ott jó tanuló volt, megtanult írni, olvasni, számolni. A Roxfortot megelőző iskola elérte célját, megtanította Harry-t az alapokra. Ne vonjuk ezt kétségbe, hiszen egy regényben minden lehet. A magam részéről csak annyit tennék hozzá, hogy Harry-nak nagy szerencséje lehetett, hiszen árvaként rokonainál élt, akik rosszul bántak vele. Ilyen helyzetben, kevesen lesznek jó tanulók. Amiben később kiválik, az sem a jó tanulás, hanem a bátorság, hűség, és a vakmerőség. Harry ellenpárja Hermione, aki viszont az abszolút mindent bemagoló jó tanuló.

AZ ISKOLAI SZABÁLYOK

Ha a gyerek Roxfortba jár, akkor belőle biztosan varázsló, vagy boszorkány lesz, hacsak nem teszik ki az iskolából valamilyen iskolai szabály tényleges vagy vélt megszegése miatt, mint az Hagriddal történt. Az iskolából való eltávolítás az iskolaigazgató döntési joga. Ez érdekes módon Summerhillben is így van. Az előzmények azonban nagyon különbözőek lehetnek, hiszen Summerhillben az iskolában uralkodó szabályok nagy részét nem a tanárok hozzák, hanem a tanárok és gyerekek hetenként üléselő tanácskozása⁸. A tanácskozáson az alapos vita után a többség

*...jó tanuló volt,
megtanult írni,
olvasni, számolni...*

nézőpont

dönt. Mindenkinék, tanárnak diáknak egyformán egy szavazata van. A helyzet is világos: vannak szabályok, törvények, amelyek adottak, vagy Anglia törvényeiből következően, vagy mert bizonyos kérdésekben az iskolaigazgató magának tartja fent a törvényhozás jogát. De ezeken az eseteken kívül, minden más kérdés az önkormányzat szuverén döntése. Nem hallottam olyan esetről, hogy az igazgató, vagy a tanárok túltették volna magukat az önkormányzat által hozott szabályon. Mondjuk is mindjárt el, hogy miben tartja fenn az iskolaigazgató saját döntési jogát: ő alkalmazza a tanárokat, ő bocsát ki a gyerekek biztonságát érintő bizonyos szabályokat.

Roxfortban minden szabályt az iskola tanárai alkotnak meg. A szabályok gyakran érthetetlenek a gyerekek számára, és természetes kíváncsiságukat követve gyakran meg is szegik azokat. Ez nincs másképp Summerhillben sem. A szabálysértések felderítése azonban nagyon különbözőképpen történik. Roxfortban a szabályok betartásán egy külön házmaster, Mr. Filch és annak macskája Mrs. Norris őrködik rendületlenül. A tanárok is igyekeznek. Akit elkapnak, azt megbüntetik, a büntetés lehet pontlevonás attól a háztól (kisebb közösségtől), ahova a gyerek tartozik, de lehet büntető munka is a tiltott erdőben (Ez egy érdekes ellentmondás, hiszen az erdő azért tiltott, mert oda gyerekek tilos belépni). Summerhillben ezzel szemben az egész közösség őrködik a szabályok betartásán. Ezt nem azért teszi, mert az iskola stréberek gyülekezete, hanem azért, mert különben mi értelme az egész önkormányzatnak? Persze semmi sem ilyen egyszerű.

Különbség még az is, hogy az iskola szabályait Roxfortban a tanárok hozzák a gyerekeknek, míg Summerhillben a szabályok mindenkire vonatkoznak, a tanárokra is. A tanárok, mint a gyerekek, meg is szeghetik ezeket a szabályokat, amiért ugyanúgy bíróság elé kerülhetnek. Íme egy ilyen eset, amelyet Appleton summerhilli house-parent ír le saját magáról:

A legtöbb esetben, ahol felnőttek és gyerekek együtt élnek, és a döntések a felnőttek kezében vannak, akkor ők hamar elfelejtik, hogy hogyan néz ki a világ a gyerekek szemével.

Egy nyári éjszakán a velem szomszédos szobából hallatszó hangok ébresztettek fel. Átmentem, dühösen és leragadó szemekkel, és a szobában egy csomó felöltözött gyereket találtam, akik éppen kimosni készültek.

Ha már kimentek – mondtam nekik – nem lehetetek legalább csendesebbek?

Elnézést kértek és csendesen leosontak a lépcsőn. Természetesen mondhattam volna nekik, hogy a bíróság elé viszem őket, mert az egész villanyoltás után történt, de mivel csendesek voltak, nem akartam ügyet csinálni a dologból. Vissza mentem lefeküdni, de nem tudtam elaludni. Egy idő után elhatároztam, hogy ahelyett hogy a szobában fekszem, kimegyek és megnézem mit csinálnak.

nézőpont

Egy szép holdvilágos éjszaka volt, és én hamarosan megtaláltam a éjszakai nomádok kis csapatát az iskola területen a nagy fánál, amelyről olyan sok fénykép készült, és ahonnan gyerekek generációi lengtek Tarzanként ide oda. Egy bokor mögé bújva elkezdtem zajt csinálni. Válaszként a gyerekek fojtott suttogását hallottam. Előugrottam rejtekhelyemről, és rögtön körülvettek a gyerekek, akik nagyon meg voltak könnyebbülve, hogy nem egy rémmel találkoztak. A következő órában a gyerekekkel együtt fedeztem fel az éjszakai árnyakat, amelyek nagyon különböztek attól, amit napközben megszoktunk, és élveztem a törvénytől kívülség izgalmát.

A következő napon a bírósági ülésen egy idősebb gyerek feljelentett, hogy vilányoltás után egy csomó gyerekkel együtt az épületen kívül tartózkodtam (amit a hatályos törvények tiltanak). Egy ilyen közösségben semmi sem marad észrevétlen! A gyerekeket megbüntették, azzal, hogy egyszer a hétvégi hosszú fennmaradás helyett a szokásos időben kell lefeküdniük, és a következő nap nem kapnak pudingot. Mivel nekem nincs kötelező lefekvéses időm, így én két napi pudingtól estem el. Ez az eset mindig emlékeztet engem a gyermeki világlátásra. Ha néha elkezdek magas lóról arról beszélni, hogy ez vagy az hogyan juthat egy gyerek eszébe, akkor eszembe jut saját történetem, és rögtön jobban értem a másikat.⁹

Ez persze Roxfortban, ahogyan szinte majdnem minden létező iskolában elképzelhetetlen.

AZ ÓRALÁTOGATÁS

Úgy tűnik tehát, hogy Roxfort inkább a valóságos iskolákhoz hasonlít, mint Summerhillhez. Miért szeretted bele akkor a fiam Roxfortba, és miért szeretted én bele Summerhillbe?

Lehet, hogy hibát követtem el, amikor nem Summerhillről meséltem neki, ugyanolyan izgalmasan, mint Rowling teszi ezt Roxforttal? Nem, ezt nem gondolom. A magam módján igyekszem őt Summerhill hívévé tenni, úgy, hogy mindazt, amit Neill-től és Summerhillről tanultam, alkalmazom a magam életében. Lássuk hogyan: a tradicionális iskola, és ebben Roxfort se kivétel, arra a feltételezésre épül, hogy a gyerekek agya egy üres tárhely, ahova a tanároknak kell betölteni a tudást. Ezért vannak órák, ezért van tanári magyarázat, ezért van visszakérdés. Ezért kell nyugodtan ülni a padban, és ezért kell inni a tanári magyarázatot, ezért kell otthon elvégezni a házi feladatot. Roxfort így működik, Summerhill nem. Summerhill emberképében a gyerek egy, a társadalomba való beletartozás igényével születő aktív lény. Fogantatása pillanatától kezdve érdekli az őt körülvevő világ iránt. Ha a világban biztonságban érzi magát, akkor teljes erejével igyekszik azt felfedezni. Nagyszerű tanulási képességekkel jön világra, és a világhoz való viszonyát nem lehet egyszerűen le-

nézőpont

írni. Nem tudna meglenni más emberek nélkül, de az, hogy milyen ember lesz, két tényezőtől múlik. Saját magán és a környezeten. Nyitott maradhat a világra, de be is zárkozhat. Summerhill azt gondolja magáról, hogy ő egy olyan környezet, amelyben megmarad a gyerek nyitottsága. Summerhill úgy hiszi, hogy a nyitottság megmaradása nem összeegyeztethető azzal a móddal, ahogyan a tradicionális iskola működik. Ott ugyanis a tananyagot, akárcsak Roxfortban a felnőttek állítják össze, ebbe a gyerek-varázslóknak semmi beleszólásuk.

*...a tradicionális iskola
a gyereket
nagyon passzív
lénynek képzelem...*

Igen hallom, hogy sokan mondják, hogy a mai létező iskolákban sok alternatív tantárgy van. Véleményem szerint ez azonban még kevés. A tradicionális iskola a gyereket nagyon passzív lénynek képzelem. Roxfortban, ugyan az órákon sok a gyakorlati feladat, varázslásfőzet készítés, varázslás, de a leendő varázslók és boszorkányok az elméleti órák jó részén ugyanúgy unják magukat, mint a tradicionális iskolába járó kortársaik. Mert ott kell ülniük. Azért kell ott ülniük, mert különben, így a feltételezés, nem tanulnának.

Mert a gyerekek legnagyobb része nem olyan, mint Hermione, aki kitanulná az egész Roxfort-i könyvtárat, beleértve a tiltott részleget is.

Az azonban, hogy nem minden gyerek olyan, mint Hermione, nem jelenti azt, hogy számukra kötelezővé kell tenni a tanulást. Éppen ellenkezőleg: hagyni kellene, hogy azokban az irányokban, olyan sebességgel, ami nekik megfelel fejlődjenek, sajátítsák el a világot. Az igazi tanár nem csökkenti a gyerek aktivitását, hanem növeli azt. Persze nem a látszólagos aktivitást, hanem az érdeklődés vezette tevékenységet.

Ebben a szellemben foglalkoztunk Misivel is, azaz rendelkezésére álltunk, ha igényelte, és írni, olvasni, számolni szeretett volna. Egy barátom kérdésére válaszolva írtam a következőket:

„Mivel Misi nyári gyerek, úgy döntöttünk, hogy 7 évesen menjen iskolába. Így módomban volt megfigyelni, hogyan fejlődik minden iskolázás (kivéve persze az óvoda iskolás hatásait) nélkül. A nap meghatározhatatlan időszakában és nem minden nap vagy az anyjával (vele főleg írás, olvasás), vagy velem (főleg számtan), az ő igényeinek megfelelően csinálunk ezt, azt. Misi volt a kezdeményező.

Ami a számtant illeti, az lemérhető a Monopoly játékon, ahol 500-ast vált fel, ad vissza és fizet ki tetszőleges összegeket.

nézőpont

Ami az írás-olvasást illeti, azzal látszólag még nem áll ott, ahol az iskola szeretné. De nekem fontos, hogy csak olyan dolgot tegyen, amire belülről van késztetése. Maradjon meg, hogy az olvasás a megértés igényéből nőjön ki, az írás pedig a másokkal való közlési vágyból.

Ami meg ezen túl van, azzal kapcsolatban biztosan elfogult vagyok, úgyhogy nehezen adhatok 'objektív' véleményt.

A telepen, ahol lakunk van vagy 40 gyerek. Misi kortársai közül sokan tapossák már a helyi iskola padjait. Mivel velem sokat játszanak a játszóterünkön, és nem vagyok hatalmi személy a számukra, sokan közülük nyugodtan bevallják, hogy utálják az iskolát.

Otthon nem rejtem véka alá ezt a nézetemet, és fiamnak elmondom, hogy szerintem mi a hiba az iskolában, és hogy őt azért adjuk máshová, mert ott remélhetőleg lehetősége lesz kérdezni nem csak válaszolni. Egy osztatlan kis badeni magániskolába megy majd, ahol remélhetőleg *kevés* lesz a nyomás és kényszer. Eredményeikről majd ősztől tudok beszámolni. Persze jobban örülnék, ha az itteni iskola lenne ilyen, de ez biztosan nem az. Itt a butaság uralkodik vastagon. Változtatni nincs lehetőséged. Ha van pénzed, energiád a gyereket máshova vinni, akkor megteheted, de különben ledarálják.”

Summerhill és saját tapasztalatom is bizonyítja, hogy a gyerekekben van tanulási vágy, és akkor is tanulnak, ha senki nem kényszeríti őket. Summerhillben a gyerekek bejárnak az órákra, annak ellenére, hogy azok nem kötelezőek. Azokra az órákra járnak, amelyekre szeretnének, amelyekre – úgy érzik – szükségük van. Summerhillben a gyerekek aktívak ebben a vonatkozásban. Nem kell unalmas órákon ülniük. Nincs unalmas óra. A szabadság, hogy maguk dönthetik el, hogy milyen órát látogatnak, arra is jó, hogy a tanárok igazi visszajelzést kapnak arról, hogy hogyan tanítanak. A tradicionális iskolában a visszajelzéseket elnyomják. A maguk módján a tradicionális iskolában a gyerekek igyekeznek visszajelezni. Álmodozásba merülnek, vagy akinek ez nem elég, az zavarja az órát, vagy a pad alatt olvas stb. stb. Ezen kívül is vannak csatornák, amelyeken a visszajelzés megtörténhetne, de ezeknek nincs hatásuk. A szülők megpróbálhatnak tiltakozni valamilyen különösen rossz, vagy kegyetlen tanár ellen, de ez gyakran nem hatásos. Piton kedvére piszkálódhat Harry-val, Harry nem is próbál ez ügyben Professzor MacGonagallhoz, vagy Dumbledore-hoz

*...az olvasás
a megértés igényéből nőjön
ki, az írás pedig a másokkal
való közlési vágyból...*

nézőpont

menni. Pitonnak mint az iskola tanárának ehhez joga van. Maga Dumbeldore magyarázza ezt meg Harrynak, hiszen Piton azért bánik így Harry-val, mert saját ősi ellenségeskedését Harry papájával viszi bele a dologba. Dumbeldore ezt nem is akarja, tudja megváltoztatni. Neill a maga részéről egy másfajta igazgató volt. Valójában az iskolát feleségével, Lilian Neustetterrel együtt alapította és vezette. Szomorú tény, hogy az alapító feleség szerepe ma feledésbe merül. Az iskolát ma Neill második házasságából származó lánya, Zoe Readhead vezeti, aki hűen folytatja apja hagyományait. Neill számára a tanárfelvétel legfőbb kritériuma az, hogy az illető tanár értsen egyet az iskola filozófiájával, mindazzal, amit eddig kifejtettem, és amit később még pontosítani fogok.

A TANÁRI KOLLÉGIUM

Neill, amikor az 1920-as években tanárokat vett fel, megkérdezte tőlük, hogy mi a véleményük a szabadságról. A jelöltek legtöbbször úgy válaszolt: Igen a szabadság jó dolog, de... Erre gondolta Neill, hogy számára olyan tanárok kellenek, akik azt mondják a szabadságra: igen, igen. Talált is ilyen tanárokat, akikkel együtt aztán létrehozták az iskolát. Az iskolában kezdettől fogva működött az önkormányzat.

„Önkormányzatunk különféle fázisokon ment át. Amikor csak hat tanulónk volt, akkor ez olyan volt, mint egyfajta családi tanács. Ha Derrick megverte Inget, egybehívtunk egy gyűlést, körbeültünk, és elmondtuk a véleményünket. Nem volt még törvényrendszerünk. A határozatok és az ítéletek kézfelemeléssel lettek elfogadva vagy elutasítva. Ahogy az iskola nőtt, úgy változott ez a családi forma is. Az első újdonság egy gyerek ülésvezető megválasztása volt. Az egyes ügyekben pedig egy bíróságot jelölt ki az ülésvezető, amelyik az ügyet kivizsgálta. A vádlottnak joga volt a bíróság bármely tagja ellen kifogást emelni, de ez ritkán fordult elő. Néha azonban lehetet ilyesmit hallani: „Bill ne legyen a bíróság tagja, mert jó barátja Patnek, aki megvádolt valakit, hogy őt megverte.”¹⁰

Neill nem kívánta a felmerülő problémákat megoldani, történjenek azok akár a gyerekek, akár a felnőttek és a gyerekek között. Mindannyian ismerjük a biblia és minden más nagy világvallás központi gondolatát: ne tedd azt mással, amit nem szeretnél, ha veled tennének. Ezt a gondolatot vitte tovább Neill, amikor azt mondta: nem szeretem, ha parancsolgatnak nekem, ezért én sem parancsolgatok másoknak. Neill ki tudott lépni az ördögi körből, amelyben minden hierarchikus kapcsolat szenved: a hierarchia tetején álló hatalmával kényszeríteni tudja a hierarchia alján állót, hogy az az ő parancsát kövesse, miközben belül csak arra vár, hogy megbosszulhassa ura önkényét. Hogy ebből az ördögi körből, amelynek csak

nézőpont

egyik szembeszökő példája a tanár–gyerek viszony, van kiút, azt Neill is valakitől tanulta, és az nem más, mint az amerikai Homer Lane (1875–1925). A dolog fontossága miatt engedtessek meg itt nekem egy hosszabb idézet Homer Lane-től¹¹, arról, hogyan is indítja be a közösségi életet a Little Commonwealth-ben 1913-ban. Az idézet előtt egy kis magyarázat. Az Egyesült Államokban az 1800-as évek végén a fiatalok bűnözés problémáját egy Wiliam Reuben George nevű férfi új módon igyekezett megoldani: gyerekköztársaságot szervezett az amerikai állam mintájára, ahol a gyerekeknek saját alkotmányuk, parlamentjük, bíráik voltak. A bűnöző gyerekek a gyerekköztársaságban dolgoztak, munkájukért fizetést kaptak a köztársaság pénzeszközében stb. stb. Hogy a gyerekköztársaság milyen eredményesen működött, arról nem tudok, és történetünk szempontjából nem is túl fontos. Ami fontosabb, az az, hogy George hatására több hasonló gyerekköztársaság alakult az USA-ban. Egyik a Ford Republic, amelyet Homer Lane igazgatott Detroitban (A Ford család, a köztársaság mecénása, nem azonos az autógyártóval). A gyerekköztársaság a várostól távoli Farmon működött és Lane itt fejlesztette ki módszereit, amelyet majd Angliában is kamatoztatott.

Az amerikai minta nyomán a fiatalok bűnözés problémájának megoldására néhány módos ember Angliában is szeretett volna egy ilyen telepet nyitni Dorset megyében. Ők kérték fel Homer Lane-t a telep vezetőjének. Lane maga válogatta ki a telepre kerülő fiatalok bűnözőket, akiket a bírósági tárgyalóteremben látott először. A Little Commonwealth az amerikai gyerekköztársaságok tiszta fiú populációjával szemben koedukált volt. Homer Lane 1916 márciusában, egy előadásában elmesélte a Little Commonwealth történetét¹²:

Cecil Chapman úr, a Tower Bridge-i Rendőrbíróság elöljárója meghívására érkeztem a bíróságra abból a célból, hogy begyűjtssem a Közösség lakosságának kezdeti magját. Mikor a tárgyalóterem felé igyekezve egy váróterem ajtaja előtt haladtam el, dühödt hangokat hallottam, és az ajtón keresztül egy rendőrt pillantottam meg, aki három lánnyal birkózott. Egyikük kemény csapást mért öklével a rendőrrre, és közben olyan szavakat használt, amelyek a bíróság épületében meglehetősen illetlennek tünnek. Számos eset meghallgatása után a tizenhárom, tizennégy és tizenöt éves lányokat bevezették a tárgyalóterem-

**...gyerekköztársaságot
szervezett az amerikai
állam mintájára...**

nézőpont

be, majd a vádlottak anyanyelvén elhangzott sűrű tiltakozó szavak közepette a rendőrök nagy nehezen ellökdösték őket a vádlottak padjáiig. Ezt követően kihágások és törvénytársítások borzongató története hangzott el. A lányokat szemmel tartották. Rendszeresen követtek el bolti lopásokat, de mindezt olyan okosan végezték, hogy az ítélethez elegendő bizonyítékot csak nagy nehezen sikerült összegyűjteni. A lányok kiterjedt területen dolgoztak, és a rendőrség jól ismerte őket.

Az iskolai hatóságok képviselője jegyzetei alapján részletesen előadta rendbontásaik történetét a tanintézményben, és felsorolta, hány alkalommal adtak okot testi fenyítésre. A jelek szerint szüleik teljesen vétkesek voltak a lányok csínytevéseiben, annyira zaklatottnak tűntek, amint a lányok tetteinek története kibontakozott.

A lányok eközben mogorván álldogálva kísérték figyelemmel az eljárást. Mikor a legkisebb közülük hátratekintve látta, hogy édesanyja zokog mögötte, maga is könnyekre fakadt. Társa ekkor oldalba lökte, és jól hallhatóan a szavakat súgta neki: „Ne csinálj bolondot magadból! Nézd levegőnek őket!”

Nem mondhatnám, hogy ígéretes alapanyaguk tűntek volna. A tanúk felszólalása során a rendőr a következő eseményről számolt be: mikor a lányokon lopott holmik elrejtése közben rajtaütöttek, egyikük így szólt: „Magukkal jövök, és hajlandó vagyok vallomást tenni, ha őt elengedik” – miközben a csoport negyedik, legfiatalabb lánytagjára mutatott. Ekkor határozottan el, hogy megpróbálom a lányokat megszerezni a Közösség számára. Az oldalamon ülő rendőrbírónak súgva előadtam kérésemet. „Ugyan! Túl romlottak a Közösséghez. Szigorúan el kell zárni őket” – válaszolta.

Nem tehettem mást, mint megismételtem kérésemet, hangsúlyozván, hogy pont az ilyen gyermekek biztosíthatják a Közösség sikeres megszervezését.

A vádlottak vizsgálati fogságát végül meghosszabbították egy újabb hétre, illetve mindaddig, amíg jövőjükről döntés nem születik.

Szeretném megragadni az alkalmat, hogy a rendőrbíró iránti mély csodálatomnak hangot adjak. Mikor végül beleegyezését adta, hogy a lányok az új, kipróbálatlan közösség tagjai lehessenek, figyelmen kívül hagyta valamennyi segítségének sürgető tanácsait és borúlátó, aggodalmaskodó előrejelzéseit.

Maguk a lányok sem voltak segítségére a döntésben, hiszen baráti tanácsait mogorván és pökhendien utasították vissza. Azóta is gyanítom, hogy amikor végre beleegyezett, és a lányokat a gondjaimra bízta, tulajdonképpen csak a bíróságot kívánta megszabadítani a négy nemkívánatos nőszemélytől. Állhatatlanságom bizonyítékul ésszerűtlenségnek tűnt. Bizonyos vagyok abban, hogy nem fűzött nagy reményeket a lányok lelkének hirtelen megjavulásához, mert két rendőrt és egy felügyelőnőt is a rendelkezésemre bocsátott, hogy segítségemre legyenek biztonságban a eljuttatni a lányokat a közösségbe. Mindazonáltal nem vettem igénybe a rendőrök támogatását, mert meg mertem kockáztatni, hogy nem veszítem el a lányokat.

nézőpont

A kijelölt napon elmentem fogva tartásuk helyére, és a felügyelőnő elképedt tiltakozása ellenére egymagam indultam el három elkéseredett kis bűnözőmmel a Kis Közösség irányába.

Mondanom sem kell, amikor a vonatunk kigördült a Paddington állomásról, a lányok biztonságosan rajta voltak, annak ellenére, hogy bőven lett volna alkalmuk a szökésre. Valójában azonban nem menekülhettek volna, mivel senki nem volt, aki megmentse őket. Még csak nem is maradtam velük, hogy felügyeljem őket. Így a Közösséggel való első találkozásukata felelősség és a bizalom élménye határozta meg.

Szívesen részletezném a gyermekek életét a következő pár napban, valamint azt, miképp bimbóztak és bontakoztak ki erényeik az új környezetben. De legyen elég annyi, hogy amikor két hét elteltével Cecil Chapman úr látogatóba érkezett hozzánk, a gyermekek, akik a bíróságon oly pökhendien utasították vissza baráti közeledését, ezúttal megragadták, amint leszállt kocsjából, és magukkal vonszolták, hogy megmutassák kertjüket, házukat, otthonukat, és kart karba öltve úgy hozták vissza, hogy kabátjának mindegyik gomblyukából virágok kandikáltak ki.

Első kérdése a következő volt: „Hogy faragott ezekből a rémséges, megátalódott bűnözőkből ilyen kedves, szabad, természetes gyermekeket?” Ezen vitába is szálltunk.

Jómagam ahhoz az állásponthoz ragaszkodtam, hogy sem én, sem pedig ségégeim nem tettek semmit, még csak nem is a hely hatása volt, amit látott, hanem egyszerűen a gyermeki természet maga.

Ebben a kérdésben ma sem értünk teljesen egyet. Azért írtam le ilyen részletesen a lányok esetét, hogy megmutathassam, miféle gyerekekből lettek a Közösség polgárai. Legalább ilyen érdekes történetet mesélhetnék növekvő közösségünk további ötven fiú és leány polgáráról. A lányok jó két hétig a Közösség egyedüli birtokosai voltak. Nem volt kormányzat, tekintély, és szükség sem volt rájuk. Az első egy-két nap után a lányok maguktól részt vállaltak a ház körüli munkákból. A nevelőnő, egy anyás küllemű asszony, akinek korábban nem volt intézeti tapasztalata, hálásan fogadta segítségüket, bár nem kérte azt. Majd amikor a lányok kérdezősködni kezdtek arról, hogy mikor érkeznek a többiek, úgy döntöttünk, hogy készen állunk fiúk fogadására is. Be kell vallanom, hogy bizonyos mértékben osztottam a nevelőnő félelmét, miszerint a fiúk érkezése felborítja majd kis családuknak békéjét, bár más volt erre az okom, mint neki. Ő ugyanis megingathatatlanul szkeptikus volt a koedukáció gondolatával szemben, és nem tudta elképzelni, hogyan akadályozhatnánk meg, hogy a kamaszok emberi természete az öröklött tendenciákat kövesse. Én viszont tudtam, hogy békénk az állóvíz békéje, és hogy a fiúk kevésbé hajlamosak arra, hogy a természet szépségének, a kedves hegyek, a virágok és a vidék nyílt tereinek hatása alá kerüljenek, és valószínűleg szükség lesz majd a tekintély valamilyen formájának alkalmazására, hogy kísérleteiknek korlátot szabjunk.

nézőpont

A fiúk érkezésének napján a lányok lelkesen készültek jövetelükre. Finom uzsonnát készítettek, feldíszítették az ebédlőt, és két asztalt is megterítettek, egyet a fiúknak és egyet a lányoknak, természetesen. A virágok és a legformásabb sütemények a fiúk asztalára kerültek, megint csak természetesen. Amikor az állomásig vezető három mérföldes sétára készülődtünk, hogy találkozzunk a fiúkkal, a lányok félénken megkérdezték, velünk tarthatnak-e. Nagylelkűen beleegyeztem. Csoportosan álltunk a vágány mellett, amikor a vonat megérkezett. Öt hetvenkedő, lármásan nevetgélő, cigarettázó, piszkos és ápolatlan fiú szállt le a vonatról (meglehetősen láрма közepette). A lányok azonnal visszavonulót fújtak. Amikor a Közösség felé indultunk, a lányok jóval elének vágta; sebesen szedték a lábukat, mintha csak félénének, hogy beérjük őket. Az út felénél azonban mintha elbizonytalanodtak volna, majd amint elértük a Közösséget, láttam, hogy egyikük megfordul, és integetni kezd; a jelet több fiú is viszonzta. Ezzel megtört a jég. Amint a ház felé közeledtünk, az egyik lány és fiú kísérője lemaradt, és beszélgetésbe merültek. A nevelőnő azonnal felhívta erre a figyelmem, mint jóslatainak beigazolódására, de meggyőztem, hogy egyelőre ne törődjön az illendőség e szörnyű megsértésével. Kicsivel később újra megjelent, hogy tanácsot kérjen tőlem. A lányok egyike megkérdezte, hogy az uzsonnánál ülhet-e az egyik fiú mellett. (Emlékeim szerint a lányok érkezése óta első ízben fordult elő, hogy valamihez az engedélyünket kérték.) A nevelőnőt láthatóan bosszantotta könnyelműségem, mert engedélyeztem a kérést. Az étkezés a háziasszony szempontjából nem volt éppen sikeres, de incidens nélkül zajlott. A teát követően a lányok elvonultak, a fiúk pedig elindultak, hogy felfedezzék új környezetüket. Meglehetősen későn értek vissza, arcukon érett eper hagyta foltokkal, és lopva kínálgatták a lányokat a zsebükbe tömött gyümölcsből. A lányok megkerestek, és elpanaszolták, hogy az utálatos fiúk lopták az epret. Megértően végighallgattam mondandójukat, de mást nem tettem, amivel kivívtam felháborodásukat. Aznap éjjel a fiúk nagy zajt csaptak a ház számukra kijelölt szárnyában, és a zajongás sokáig elhúzódott. A nevelőnő és a lányok is eredménytelenül könyörögtek, hogy vessek véget neki. Aztán kezdtek rosszra fordulni a dolgok. Nem voltunk többé békés, rendezett család. A fiúk szemtelenek, zajosak és destruktívak voltak. Nem dolgoztak, csak orrukat fennhordva járkáltak nagy büszkén. A lányok ekkorra eléggé kiismerték őket, és erélyesen tiltakoztak a huligán viselkedés ellen. Bíralták a fiúk asztali modorát, az éjszakai rendbontást, lustaságukat és az érdeklődés hiányát. Az a lány, aki korábban engedélyt kért, hogy az egyik fiú mellett ülhesen, helyét visszacserélte a lányok asztalához, azzal az indoklással, hogy elment az étvágya attól, ahogy James a levest fogyasztotta. A románcnak vége szakadt. A fiúk és lányok közötti kapcsolat napról napra feszültebbé vált; a fiúk szándékosan bosszantották a lányokat, akik egyre inkább nehezteltek, és elítélték őket. Ismételen megkértek, hogy vegyem kézbe a fiúkat, és vessek véget nem kívánt ténykedésüknek, de a kérést visszautasítottam, mondván, hogy

nézőpont

nem feladatom rendőrként eljárni. A fiúk jelenlétében ekképp fejtetem ki álláspontomat: „Azért jöttünk ide, hogy tetszésünk szerint cselekedjünk, és mindaddig, amíg örömiinket leljük abban, hogy ablakokat törünk, üvöltözünk, gyümölcsöt lopunk és mások kárára élünk, addig így teszünk majd. Ha pedig úgy érezzük, hogy valamilyen más tevékenység szórakoztatóbb, úgy azt fogjuk csinálni.”

A lányok és felnőtt segédeim nem rejtették véka alá a személyemmel és hozzáállásommal kapcsolatos nemtetszésüket.

Végül azonban az éjszakai zaj elviselhetlenné vált. Férfi segédem, aki már nem értett egyet a szabadságról alkotott nézeteimmel, a család női felének kérésére úgy döntött, hogy véget vet e botrányos lármanak. A sövényről kerített magának egy jókora botot, és azzal felszerelkezve kérte a fiúkat, hogy legyenek figyelmesebbek a ház többi lakójával szemben, és csendesen fújjanak takarodót. Nem hangsúlyozta ki túlságosan a kezében lévő botot, ám utalt arra, hogy rendelkezik bizonyos eszközökkel, amelyeket használni kényszerülhet, ha a zaj folytatódik. Aznap éjjel a zaj elviselhetlenebb volt, mint valaha, és bizony használni kényszerült eszközeit. Minden éjjel tovább romlott a helyzet, a megszüntetésére irányuló erőteljes intézkedések ellenére.

Szeretném megjegyezni, hogy a zajongásnak egy jól bevált, egyszerű módszerrel véget vethetett volna. Ha segédem bekapcsolódik a lármázásba, ezzel megfosztja azt minden örömtől, és nyomban vége szakad. Mindazonáltal nem világosítottam fel, mert azt kívántam, a lárma addig tartson, amíg olyan elviselhetlenné nem válik, hogy az egész közösség harcba száll. Azt akartam, hogy az egész csoport vállaljon felelősséget. Segédem fokozódó erőfeszítéseivel a fiúk csak még élénkebbé váltak. Az egyik éjjel, amikor a zivaj már mindenki türelmét próbára tette, ám a hangzavar csitítására bottal felszerelkezett férfi senkit nem talált ébren, átmentem a fiúk szállására, hogy megnézzem, lehet-e ilyen heves zajt csapni anélkül, hogy a bútorokban és a házban komoly kár esne.

Lépéseim neszére a zaj azonnali megszűnt. Szobáról szobára járva igyekeztem ellenőrizni, hogy tettek-e kárt a berendezésben, de látnom kellett, hogy minden szoba lakója az igazak álmát alussza. De az egyik szoba lakója felfedezte kitémet, és az ágyból azonnal kiugorva így kiáltott: „Rendben, fiúk, csak Lane úr az!” Nagyon megörültem, mert ebből tudhattam, hogy bebocsátást nyertem belső köreikbe, és ebből a helyzetből megkezdhetem az igazi munkát.

**...elnök helyett
elrettentő hatalommal bíró
csendőrt választott...**

nézőpont

Hadd ismétellem el újra: csak azért írom le a Közösség szervezetében betöltött szerepem, mert korábbi írásokban kritikai megjegyzéseket fogalmaztam meg a szülői viszonytal kapcsolatban. Csakis azért emelem ki a történetben játszott szerepemet, hogy világos legyen, milyen kicsiny részt osztottam magamra a közösség ügyeinek szabályozásában.

Egyedüli funkcióm annyiból állt, hogy minden tevékenységet bátorítsak, jót és rosszat egyaránt.

Ekkoriban új lakóépületeket terveztünk további polgárok befogadása céljából. A házban, amelyben történetem idején laktunk, minden fiúnak önálló hálószobája volt, míg a lányok lakrészén nagyobb szobákban két vagy több ágy helyezkedett el. Hozzátehetem, hogy ez az elrendezés nem követett semmilyen tervet; a véletlen műve volt. Megfigyeltem, hogy a Dorset környéki éjszaka csendjéhez nem szokott fiúk némelyike társaságot keresve egy-egy másik fiú szobájába rakta át

ágyát, és kettősen aludtak, ahogy ők mondták. Ez megadta nekem a régen várt lehetőséget, hogy az egész csoportra a közösségi döntés felelősségét ruházzam.

Megkérdeztem a fiúkat és lányokat, hogy segítenek-e nekem egy fontos kérdés eldöntésében. Az uzsonna után találkoztunk.

Elkészítettem az új lakóépületek terveit, és megmutattam nekik, hogy mindenkinek, fiúknak és lányoknak egyaránt, külön szobákat szántunk. Elmondtam, hogy az épület költségei külön szobákkal jóval magasabbak lesznek, mintha közös alvóhelyiségekkel látnánk el, és mivel a fiúk amúgy is szeretnek egy szobában aludni, akár meg is változtathatjuk a terveket, és kihagyhatjuk a külön szobákat.

Javasoltam, hogy tegyünk így, és megkérdeztem, egyetértenek-e velem. Egy pillanatnyi szünet után, meglepve, hogy ilyen fajsúlyú dologban kikérik a véleményüket, kezdtek előállni velem, először szerényen és félénken – de amint nézetkülönbségekre derült fény, a félénkségüket mintha elfújták volna. Miután sikeresen elindítottam a vitát, visszavonultam egy eldugott sarokba. A zsidongás óriási volt. Mindenki egyszerre beszélt, és azt, akinek a legtöbb levegő fért a tüdejébe, a többiek egyszerre próbálták túlkiabálni.

Hamarosan hozzám fordultak, hogy a legnagyobb fiút, mint rendzavarót, állítsam ki. A kérésnek nem tettem eleget. Ezután hamarosan egyéni vélemények hangzottak el. Ekkor már a külön szobák ügyétől független kérdések is felmerültek. Kitarva meggyőződésem mellett, hogy a felfedezés a felelősségvállalás megkerülhetetlen eleme, türelmesen vártam, amíg rádöb-

**...egy lánynak
sincs joga a fiúk fölött
ítéletet mondani...**

nézőpont

bennek, hogy szervezettség nélkül a vita nem vezet sehová, és különös jutalomként ért, amikor a legnagyobb fiú a szoba közepén állva összeszorított ököllel fenyegette mindazokat, akik félbe merték szakítani. Parlamentáris sikere mindenestre rövid életű volt: hamarosan elvették tőle a szót. Végül az egyik lány vetette fel, hogy választani kéne valakit, aki levezetné az ülést. Erre sor is került: csendőrt jelöltek ki. Szeretném felhívni a figyelmet arra a tényre, hogy amikor e gyermekekből álló csoport felelősséget vállaltatott saját ügyeiért, jogosultságokat osztogató elnök helyett elrettentő hatalommal bíró csendőrt választott. A választott vezető szerepe az volt, hogy tizenegy embert csendben tartson, amíg a tizenkettedik beszél. Miután azonban a szervezés alapvető problémáján sikerült túllépni, a gyűlés hamarosan szabályos döntéshozó testületté alakult.

Végül úgy döntöttek, hogy a jövőendő házakban meg kell tartani a külön szabályt. Az egyik lány az egész kérdést egy határozott, rövid és lényegre törő beszédben foglalta össze, s szavai legalább annyira fején találták a szöveget, mintha orvosok és pszichológusok gyűlésén hangoztak volna el: „Aki nem alussza ki magát az éjszaka, annak másnap gyűrött lesz az arca, és egész nap csak veszekedni fog.”

Ez a nézet egyetértést és elismerést aratott, míg a csoport valamelyik tagja végül megfogalmazta, hogy az elnök ellentmond a fiúk éjszakai zajongása. A kérdést megvitatták. Miután sikerült eldönteni, hogy a fiúk nem alhatnak kettesével, csak egy további lépésre volt szükség annak kimondásához, hogy a tíz óra utáni zajongás sérti a közérdeket. Felmerült a fürdés kérdése is, majd a személyes jóléttel és kényelemmel kapcsolatos további ügyek.

Nos, a Kis Közösség első értekezletén született többségi döntéseket mindenki elfogadta és magáévá tette, beleértve a kisebbséget is. A gyermek ugyanis spontán módon lojális az őt körülvevő közvéleménnyel szemben.

A döntéseket nem nevezték törvénynek. Sőt a valóság az, hogy ahogy sem nevezték őket. Címke nélkül fogadták el mind. Emellett az sem merült fel, hogy a lányok nem jogosultak véleményük megfogalmazására, vagy szavazásra. Erre később került sor, amikor a találkozókra címkéket kezdtek ragasztani. A megbeszélések gyakoriak lettek; majd minden este sor került egy ülésre a kis közösség benső ügyeivel kapcsolatban. Hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy szükség van a döntések rögzítésének valamilyen rendszerére, mert minden megbeszélésen fény derült arra, hogy a korábban hozott döntéseket valaki

**...kultúránk és korunk
legnagyobb átka
a beteges bizalmatlanság
a fiatalokkal szemben...**

nézőpont

nem tartotta be, és a mentség rendre az volt, hogy megfelekedezett a dologról. A döntések pontos értelmezése is gyakorta vezetett vitához.

Ezt követően egy másik nehézség merült fel, amelyet tárgyalással oldottak meg. A csoport ügyeinek intézését folyamatosan késleltette, hogy ki kell térni a korábbi döntések megsértésére, és így egyre nehezebben sikerül a napirend végére jutni. Döntés született, hogy a közösség ügyeit két típusra kell felosztani, és az egymást követő estéken felváltva foglalkozzanak velük. Így jötték létre a törvényhozó ülésektől elkülönült bírósági találkozók. Ez utóbbiak levezetésére az egyik lányt választották ki, bár ekkor még nem hívták őket „bíróságnak”. Egy megbeszélésen azonban valaki a „bíróság” kifejezést használta, és az elnököt döntőbírónak nevezte. A találkozók jellege szinte azonnal megváltozott. A fiú, akinek kihágásait épp vitatták, és aki mindaddig védekezni kényszerült, helyet cserélt a bírónóval. A közvélemény a fiú mellé állt, a bíróval és a törvénnyel szemben.

A tanúk derekasan hazudtak a vádlott fiú érdekében; az ülés zűrzavarba és bohóckodásba fulladt. A fiúk ezek után kijelentették, hogy egy lánynak sincs joga a fiúk fölött ítéletet mondani, és ezzel a lányok is egyetértettek. A bírónó lemondott. Micsoda kommentár azzal kapcsolatban, miként vélekedik a gyermek felnőtt bíróságainkról!

Több napon keresztül nem volt bírósági ülés, de amikor ismét rosszra fordultak a dolgok, világossá vált, hogy a bíróságot újjá kell szervezni a béke és a közösség jóléte érdekében. Ekkor egy fiút választottak bírónak, ám bizonyos tulajdonságai fényében a mi bíróságainkkal való párhuzam már nem tűnt meggyőzőnek. Az elnöki székbe ugyanis az a fiú került, aki a legkisebb tiszteletet mutatta a törvény, a rend és a társadalmi konvenciók iránt. Meglepődtem és csalódott voltam, mivel még nem láttam át az események minden folyományát. Mindazonáltal külsőleg nyugodt maradtam, és tovább figyeltem. A bíróság újra elkezdte munkáját, és csodálattal töltött el a bíró alkalmassága, a törvények iránti tisztelete. Pár héten belül azonban bizalmatlansági indítvánnyal éltek ellene, mivel a legtöbb esetet az épp ő magaviselete szolgáltatta, és nyilvánvalóan nem ítélezhetett a saját ügyében. Ekkor az eredeti bírónót választották újra, aki három ülészakon keresztül figyelemreméltó ügyességgel irányította a testület munkáját.

ÖNKORMÁNYZÓ KÖZÖSSÉG

Ebből a leírásból nagyon sokat lehet tanulni arról, hogyan is lehet létrehozni egy önkormányzó közösséget. Hangsúlyozom, hogy ez csak egy lehetőség. Biztosan mások máshogyan csinálják. Homer Lane észrevette, hogy a bűnöző fiatalok, és nemcsak ők, egyfajta bezárkózottságban élnek. Úgy védekeznek, hogy falat emelnek maguk és a felnőttek világa közé. Ezen a falon nincs átjárás. Ez a fal bizalmatlanságból épül. A felnőttek elvárásaira a fiatalok formálisan reagálnak, de valójában a dolgok nem ér-

nézőpont

deklik őket. A felnőtt világ nem nyújt érdekes tevékenységi terepet, és a kalandokat, izgalmakat kereső fiatalnak csak összetűzései vannak ezzel a felnőtt világgal. Ezeket az összetűzéseket túl kell élni, ekkor megbánást kell mutatni, mindent meg kell ígérni. Aztán ha ez a túlélés sikerült, akkor újra lehet kezdeni az életet. Egy önromboló játszma, amely sok gyerek számára tragikusan végződik, mert kevesen tudnak kikerülni örvényéből. Örvényt mondok, mert a játszma újra és újra ismétlődhet, egyre súlyosabb büntetésekkel.

Ezt a szomorú játszmat igyekezett átalakítani Homer Lane. Érdekes, hogy a lányok esetében önmagában a környezet megváltoztatása elegendő volt egy nagy átalakuláshoz. A fiúk esete nehezebb. Ezek a fiúk az angol nagyvárosi nyomornegyedek miliójából jöttek, ahol látszólag csak az erő, a brutalitás számít. Az általános vélekedés az, hogy ezek a fiatalok csak a kényszer nyelvét értik. Hogy ez nem igaz, azt mutatja be Homer Lane. Kultúránk és korunk legnagyobb átka a beteges bizalmatlanság a fiatalokkal szemben. A bizalmatlanság mögött az emberi természetbe vetett hit hiánya húzódik. Mindenütt azt tanuljuk: ne bízzál a másokban. Ez egy praktikus filozófia, csak az a baj, hogy egy ördögi körhöz vezet. Senki nem bízik senkiben. Mindenki csak a saját előnyeit lesi.

Lane a Little Commonwealthet létrehozó haladó gondolkodású mecénások és segítők közös erejére támaszkodva létrehozta ezt a közösséget. Fontos, hogy kiszakítja a gyerekeket korábbi környezetükből, és így egy lehetőséget teremt az ördögi körökből való kiszabadulásra. Az ördögi körök a bűnöző világba való belenövést jelentik. Ezzel szemben tud Lane adni egy másik alternatívát, amelynek vonzása van, ha az ember egyszer át tud lépni a maga építette falakon. A felnőtt társadalom többsége nem látja ezeket a falakat, helyette rossz embereket lát, embereket, akik rossz természettel születtek, embereket, akiknek léte arra bizonyíték, hogy az ember eredendően bűnös.

Nem, ezt nem hiszem, mondja tetteivel Lane, aki kétlépcsős tervet eszel ki és hajt végre. Mert két lépcsőre van szükség. Nem lehet odamenni a fiatalokhoz, és azt mondani nekik, hogy nesztek, itt a lehetőség, itt berendezhetitek az életeteket, itt szabadok vagytok, majd meglátjuk, mire mentek. Lane-nek erre is meg lett volna a lehetősége, de nem ezt tette, mert tudta, így kudarcra lenne ítélve. Lane nem akart ahhoz a szülőhöz hasonlítani, aki újra és újra bizalmat szavaz gyerekének, amikor az megígéri, hogy megjavul. Tudta, hogy ezek az ígéretetek semmit sem érnek, mert az ígéretetek mögött nem állnak eszközök, amellyel a fiatalok meg is valósíthatnák ígéreteiket. A felnőtt világ ki tud csikarni a fiatalokból ilyen ígéreteket, de nem tud biztosítani más körülményeket, nem látja át a fiatalok valós igényeit, nem látja a falakat. Így aztán az ígéretetek megvalósítása helyett újabb és újabb bukások következnek.

nézőpont

A kétlépcsős terv első lépcsője a gyerekek bizalmatlanságának leépítése. A második lépcső az önkormányzat beindítása. Egy normális, önkormányzatokra épülő társadalomban az első lépcsőre nem lenne szükség, mert az élő önkormányzatok léte arról adna tanúbizonyságot, hogy az emberek bíznak egymásban. Egy ilyen társadalomban a fiatalok az önkormányzatokban szocializálódnának. Ez azonban a mai világban hiányzik. A mai társadalom legnagyobb része hierarchikus közösségekben él, ahol az egyik embernek hatalma van a másik felett. Az önkormányzat filozófiája más: az önkormányzat eszméje azt feltételezi, hogy a közösséget nem egy kisebbség határozza meg, hanem a közösségben a hatalom megosztott. Mindenki beleszólhat sorsa alakításába. Egy hierarchikus világban azonban az önkormányzathoz szükséges képességeket nem lehet megtanulni. Egy demokratikus önkormányzatban érvelni kell tudni, tudni kell a másik érveit meghallgatni stb. stb. Egy hierarchikus közösségben a főnök kegyeit kell keresni, ott intrikálni kell tudni, ott meg kell tudni tévesztetni a másikat, a főnököt.¹³

Lane ezért akar kibújni a főnök szerepéből. Ezért nem avatkozik be, ezért hagyja látszólag szabadjárá a dolgokat. Mert tudja, hogy főnökként nem sokat tud elérni. Ha le is tudná csillapítani az esti rendetlenkedést, hangoskodást, akkor az öt perccel később újra kezdődne. Ilyen győzelemre nincs szüksége. Ha csak ezt tenné, ha csak vég nélkül a be nem avatkozást gyakorolná, akkor joggal aggathatnánk rá a *laissez-faire* (magára hagyó) nevelés megbélyegzést. De nem ezt teszi. A második lépcsőt akkor indítja, amikor a fiatalok őt már nem főnöknek tekintik, hanem látják, hogy adott esetben nem fog főnök módra reagálni, nem fogja őket büntetni, nem fog erőszakos eszközöket alkalmazni, nem fog üres ígéreteket kipróbálni belőlük. Ekkor jön el az ideje annak, hogy hatalmát megossza, hogy egy fontos döntésbe bevonja a leendő démoszt, a népet. A vita hevében természetesen támadnak fel a gyerekekben a régi reflexek, amikor úgy látják, nem tudják saját kezükbe venni a dolgokat. Ekkor első reakcióként a főnökért kiáltanak, akit majd igyekeznének a saját pártjukra állítani. Csakhogy Lane ezt a szerepet nem vállalja. Tudja, hogy a történések itt fordulóponthoz érkeznek. Nem hajlandó rendőrködni, mert arra vár, hogy a közösség új rendet alakítson ki, a fiatalok új, eddig szunnyadó képességeiket próbálják ki, ezeket gyakorolják. A káoszból egy új rend alakul ki. A beszélgetést, vitát moderálni kell, de ezt nem teheti Lane, mert akkor nagyon könnyen visszacsúszna a főnök szerepbe¹⁴.

Természetesen itt ez a lépés nem szükségszerű. El lehet képzelni olyan közösséget, ahol erre a gyűlésvezető fiatal szerepre nincs szükség. Ami itt lényeges, az valaminek a hiánya: nincs valaki, aki hatalmával újra passzivitásba szorítaná a többieket, vagy azok többségét. Nem érdemes tovább a

nézőpont

főnökhöz dörgölődni, mert nincs főnök a klasszikus értelemben. A főnökhöz való dörgölözés helyett lehet érvelni. Nem a főnököt kell meggyőzni, hanem a többieket kell tudni befolyásolni. Nem a főnök számít, hanem az egész közösség. Az út bizonyos fokig nehezebb, de egy újfajta izgalommal telített.

Egy fontos, de nem személyes természetű probléma (milyen legyen az épülő új házban a szobák nagysága) megbeszélése után szóba kerülhetnek személyesebb problémák, amelyeket eddig csak a főnök közbeavatkozásával remélhettek elintézni a közösség tagjai. A lányok eddig csak a felnőttekhez szaladgálhattak volna, hogy tegyenek rendet az este zajongó fiuknál. Itt a közös gyűléseken a konfliktusok megoldásának új útja nyílik meg. A közvetlen beszéd. A közvetlen beszéd, amire korábban nem volt mód, vagy ha volt rá mód, akkor hatástalan volt. Mert a közvetlen beszéd itt a közösség előtt hangzik el, így egészen más súlya van, mint ha az személyes beszélgetésben, vagy a főnök előtti „bírósági tárgyaláson” hangzana el.

Az önkormányzat beindulása, annak karakterformáló hatása a bizonyíték arra, hogy nincs eredendő bűn, csak bizalmatlanság, csak rövidlátás, amely a tapasztalatok hiányán alapul. Ez a tapasztalat adhat erőt arra, hogy az ember másutt is megpróbálja, ami egyszer már sikerült. Így nyílt ki a szeme Neillnek, amikor 1917-ben meglátogatta a Little Commonwealthet, és az önkormányzati ülés után éjszakába nyúlóan beszélgetett Lane-el. Így tett volna talán Dumbeldore is, ha a Little Commonwealthbe látogatott volna.

A nehézségek persze nem lebecsülendők. A világ hitetlen. Arról beszél, hogy csak különleges képességű emberek képesek erre, amit Lane csinált, és amit Neill azután Summerhillben újra megteremtett. Itt persze nem arról van szó, hogy Neill megtanulta Lane-től, hogyan kell ezt csinálni, sokkal inkább arról, hogy Neill kereső, kutató elméjébe Lane tapasztalata és tanítása a hiányzó, következő puzzle darab volt.

Ez a kétlépcsős, vagy ha másképpen akarom fogalmazni *struktúraépítő indirekt* pedagógia, amely vonalat húz az egylépcsős reformpedagógiák (Steiner, Montessori) és a Neill és Lane névvel jelezhető pedagógiák közé.

Ameddig a Little Commonwealthbe kerülő fiatalok az akkori iskolaköteles koron túl voltak, és ott értéktermelő munkát végeztek, addig Summerhillbe iskolaköteles korú gyerekek érkeznek. Neillnek tehát adoptálnia kellett Lane tapasztalatait.

Neill egyike volt azoknak, akik mindig tudták, hogy az iskolás értelemben vett tanulás csak egy szelete annak, amit az ember élete során tanul. Nem csak arról van szó, hogy a gyerekek az iskola előtt is sok mindent megtanulnak, hanem arról is, hogy az iskolába járás ideje alatt nem csupán azt tanulják, ami a tankönyvekbe írva van. Ez így van Harry-val is,

nézőpont

aki esténként nem a házi feladaton gondolkodik, hanem a legújabb rejtély és Voldemord fondorlatainak megoldásán.

Roxfort természetesnek veszi, hogy olyan készségekkel, amelyeket a leendő varázslók az általános alsó tagozatban kellett elsajátítaniuk, nem kell foglalkoznia. Ez azonban egy merő idealizálás.

Általában is úgy van, hogy az iskola technokratikus világképe úgy szereti magát feltüntetni, mintha az iskola egy kockákból tornyot építő vállalkozás lenne. A gyerek otthon megtanult beszélni, járni stb. Belép az iskolába, ott megtanul olvasni, írni, számolni. Ha ezeket megtanulta, akkor ezek segítségével megtanulja a többi tárgyat. Túlzó leegyszerűsítés, amely nem számol a tanulás valóságos társadalmi környezetével.

Roxfortban nincsenek rossz tanulók. Nincsen bukás. Persze miért is töltené az író ilyenekkel a papírt. A valóságban azonban vannak ilyen tanulók. Létükre a magyarázatot az iskola technokratikus világképe úgy adja, hogy ezek a tanulók rossz képességűek. Hogy e mögött pontosan mit értünk, arra nem jön magyarázat. Ezért írtam korábban, hogy csodálkozom azon, hogy Harry meg van elégedve általános iskolai eredményével. Persze ezt nem lehet kizárni, csak csodálkozni lehet, hogy annak ellenére, hogy otthon a lépcső alatt kell aludnia, és mostoha-unokatestvére otthon és az iskolában is bántja és piszkálja, mégis tud az iskolai anyagra koncentrálni. Harry esetében a mágikus származás magyarázatot adhat erre, de számtalan muggle kollégája lép be az iskolába, úgy, hogy az otthoni környezet nem predesztinálja őt jó tanulónak.

Ez a fajta kritika azonban még az iskola szokásos önképét mutatja, ahogyan az iskola a szülői házra mutogat. A baj az, hogy az iskolák háza táján sincs minden rendben. Nem lehet azt mondani, hogy a jó családi környezetből jövő tanulókból jó tanulók lesznek, míg a rossz otthoni környezetből jövőket az iskola igyekszik jó tanulóvá változtatni. A valóság nem ad okot ilyen optimizmusra. De az iskola legalábbis azt állítja magáról, hogy ezt megpróbálja, és ha ez nem sikerül, akkor valóban a családi háttér az ok. Az iskola mindent megtesz, és megtett.

Ezt a világképet sokan kritizálták már. Rámutattak, hogy az iskola valóságos működése nem ennek az önképnek felel meg. Az iskola, amely önmagát a krízisek megoldójának állítja be, a valóságban gyakran kríziseket okoz a gyerekek életében.

A Little Commonwealth és Summerhill tapasztalata, azt mutatja, hogy az iskolai önkormányzat egy valóságos csodaszer, olyan csodaszer, amelyet sem Roxfortban, sem más tradicionális iskolában még nem fedeztek fel.

Nem válaszoltam azonban még a fejezet elején feltett kérdésekre: mi az, ami Roxfortban vonzó, pontosabban mitől jók a Potter könyvek, mi az oka sikerüknek? Természetesen közrejátszik a jó, izgalmas történet, a jó párbeszéd, az azonosulás lehetősége Harry-val, Hagriddal,

nézőpont

Dumbeldore-ral. Ezek a fő tényezők, az iskola milyensége mellékes. Az emberek nagy része különben sem tudja elképzelni az iskolát másmilyennek, mint amilyennek maga is tapasztalta. Így aztán ha fiamnak magam találok ki történeteket (amit nagyon kedvel), akkor őt barátjával, Harryval sokszor helyezem át Summerhillhez hasonló fiktív iskolákba.

GYEREKEK EGYMÁS KÖZÖTTI KONFLIKTUSAI, „FAJI” FESZÜLTSÉGEK

Malfoy egyszer szidja Ron-t, mire ő tehetetlenségében nekiesik. A helyszínre érkező Piton a dolgot egyedül Ron számlájára írja, annak ellenére, hogy a helyszínen levő Hagrid elmondja, hogy Malfoy provokálta Ron-t.

Summerhillben ezek a dolgok máshogy nyerne elintézését. Az első fokozat az Ombudsmanok rendszere, akik személyi konfliktusokban megpróbálnak közvetíteni. Ha ez nem sikerül, akkor kerül a probléma az önkormányzati gyűlés elé. Ilyen eseteket mesél Neill:

Jim levette Jack kérekpárjáról a pedált, mert a sajátja tropára ment, és néhány sráccal el akart menni egy hétvégi biciklitúrára. A bizonyítékok alapos kivizsgálását követően a gyűlés úgy döntött, hogy Jimnek vissza kell tennie a pedált, és nem mehet el a kirándulásra.

Az elnök felteszi a kérdést: – Van valakinek ellenvetése?

Jim feláll és kiabál, hogy neki naná, hogy akad ellenvetése! – bár nem ezeket a szavakat használja. – Ez nem igazságos! – kiabálja. – Nem tudtam, hogy Jack valaha is használta azt az ócska tragacsot! Már napok óta a bokorban hevert. A pedálját visszateszem, rendben van, de a büntetés akkor is túl szigorú. Szerintem nem kéne engem kizárni a kirándulásból.

Heves vita következik. Lassacskán kiderül, hogy Jim heti apanázst kap otthonról, de az hat hete nem érkezett meg, és Jimnek egy lyukas garasa sincs. A gyűlésen végül megszavazzák az ítélet hatályon kívül helyezését.

De mi legyen Jimmel? Hosszas tanakodás után a gyerekek úgy döntenek, adakozást indítanak Jim biciklijének javítására. Jim iskolatársai hozzájárulnak az új biciklipedalhoz, ő pedig boldogan nekivághat a kirándulásnak.

Az iskolai nagygyűlés határozatát általában elfogadja a vétkes. Ha azonban mégis elfogadhatatlannak találja az ítéletet, akkor fellebbezhet – ez esetben az elnök az ülés végén újra előveszi az ügyet. Ilyenkor még gondosabban kivizsgál-

*...a fajgyűlölet
még az öt-hat évesek
számára is ismeretlen...*

nézőpont

ják, és rendszerint finomítanak az eredeti verdikten. A gyerekek felismerik, hogy ha a vádlott úgy érzi, igazságtalan ítéletet kapott, jó eséllyel jogos a sérelme.

A fent tárgyaltakon kívül még sok lényeges különbség van Roxfort és Summerhill között. Roxfort tele van feszültséggel. Ezt a feszültséget három dolog okozza. Egyrészt az iskola „háza” közötti verseny a kviddics és a ház serlegért, másrészt az állandó villódzások a sötét erők és a jók között, valamint a vér szerinti különbségek: ki származik fajtisza, vagy kevert vérű családból.

Roxfort tapasztalatai itt is a tradicionális iskola mindennapi életét tükrözik. Nem tudom, hogy a bentlakásos angol iskolákban vannak a Roxforthoz hasonló belső versenyek, de bizonyosan vannak harcok a különböző gyerek klikkek és hasonlóképpen a tanári klikkek között. A gyerekek klikkharcai sokszor rejtve maradnak, mert a tanároknak való árulkodás csak kemény büntetésekhez vezet. Ez így van Roxfortban is. Az igazi hős az, aki a legalábbis úgy tesz, mintha nem fájának a bántások, vagy az ütések. Malfoy egész idő alatt igazi rasszista módjára beszél, és bőszi fel a többieket, akik aztán neki-mennek, mire a jókor érkező Piton Ron-t vagy Harry-t bünteti meg, mert verekedni tilos.

A rasszista konfliktusokat tehát a szőnyeg alá gyűrik. A Roxfort-i tananyagban erről biztosan egy szó sem esik. Nem lenne más a helyzet akkor sem, ha a tananyagba bevinnék az ilyen beszéd és viselkedés tilalmát, mert ez, mint minden tananyag, egyik fülön be, másik fülön ki.

Sajnos, vagy természetes is, hogy Harry ebben a vonatkozásban egy sajátos jellemfejlődésen megy keresztül. Míg az első kötetben tehetetlenül, megbántva, sértetten veszi tudomásul a bántásokat, addig a későbbi kötetekre megtanul Malfoy sértéseire ugyanolyan durván sértésekkel válaszolni.

Summerhill az ilyen problémákra más megoldást ad. Az iskola jellegzetessége, hogy itt a különböző országból jött gyerekek élnek együtt. Gondolatmenetem megvilágítása kedvéért egy másik iskola példáját is idézem:

Ez az iskola 1964–66-ban működött New York-ban és First Street School-nak hívták¹⁵.

Az iskola New York egyik szegénynegyedében működött a low-east-side-on. Úgy jött létre, hogy egy magánember jótékony célból fedezte a

*...egy emberibb
közösségben fel tudták
egymást fedezni...*

nézőpont

költséget két évre. A négy tanár, aki összeszövetkezett, ismerte jól Summerhill-t, valamint Lev Tolsztoj Jaszna Poljana-i iskoláját, amely hasonló elveket vallott az 1900-as évek elején. A tanároknak az volt a céljuk, hogy megmutassák, hogy Summerhill elvei a szegény gyerekek között is működnek. Az iskolába a nyomornegyedből kerültek a gyerekek, a családok egy része segélyből élt, és jó részük puerto ricói származású, vagy fekete volt.

A tanárok tudatos törekvése volt, hogy egy kis iskolát hozzanak létre, amelynek nem volt adminisztrációja, nem volt igazgató, nem volt pedellus. Az iskola költségei így nem haladták meg a normális iskolakét, annak ellenére, hogy az egy tanárra jutó gyerekszám jóval kisebb volt, mint ott.

A gyerekeket is szokatlan módon verbuválták. Az egyik tanárnő az iskola-kezdés előtti nyáron a környékre költözött, és az utcán kószáló gyerekeknek felajánlotta, hogy elviszi őket uszodába. Így ismerkedett meg sok gyerekekkel, akik közül, mint azt gondolta, sok problémás gyerek is volt. A gyerekek szüleinek aztán mesélt az új iskoláról, annak elveiről. Az iskola 1964 szeptemberében indult el 8 gyerekekkel, de három hónap után elérték a maximális 25 körüli létszámot.

Az iskoláról szóló könyv szerzője írja az iskolában előforduló „faji” problémákkal kapcsolatban:

Mivel a faji problémákkal kapcsolatos tapasztalatainkat szeretném elmesélni, ezért ahol szükséges, jelezni fogom a szereplők faji hovatartozását. El szeretném mondani, hogy a mostani ideológiák használata a „fekete” jelzőnek a néger helyett értelmetlen, legalábbis a gyerekek számára, akik a nyelvet közvetlenül és egyszerűen használják. Egyetlen gyerek se jön a világra fajgyűlölőként, és a fajgyűlölet még az öt-hat évesek számára is ismeretlen. A bőrszín számukra egy érdekes világ érdekes jelensége. Egyik tanárnőnk, Glória Aranoff néger volt. Ha egy politikai jellegű cikket írnék, akkor feketének nevezném, ahogyan azt ő maga is tenné. Nem így az ő fiatal tanítványai. Ők ugyanis valószínűleg le sem tudnák őt írni. Túl közel voltak hozzá és csodálatosnak, különösnek találták. Az azonban nyilvánvaló volt, hogy bőrszínét csodálták. A közelében ülni azt jelentette, hogy az ember egy meleg atmoszférába került, egy sötétbarna kisugárzásba, amely mint minden természetes kisugárzás: kellemes. Legkisebb tanítványai mindig az ölébe másztak. Fekete egy gyereknek azt jelenti, hogy fekete. Valójában a feketék nem feketék, és a fehérek nem fehérek. Az idősebb fiúk azonban rasszisták (fajgyűlölők) voltak. José, aki éppen 13 éves lett, annak ellenére, hogy szerette Glóriát: „Ő fekete”, ugyanúgy Michael Hastyról, aki ugyanolyan világos bőrű volt mint ő: „Ő fekete”. A tizenkét éves Willárd, aki éppen megtanulta magáról büszkén mondani: fekete vagyok, úgy vélekedett Joséről: „Egy elb...tt puerto ricói”. Ezek ketten gyakran verekedtek, úgy, hogy vérzett az orruk. (...) Csak annyit

nézőpont

érdemes megjegyezni, hogy az év végén a záró pikniken egymást átkarolva ültek. Annyi történt, hogy a fiatal fiúk természetes érdeklődése egymás iránt lassan mindkettőben átszakította a faji előítéletek gátját. Felfedezték egymást, és felfedezték önmagukat egy gazdagabb emberkép keretében. Egy emberibb közösségben fel tudták egymást fedezni. Az iskola utolsó napján egy kirándulás után kisbusszal hazavittem a gyerekeket. Végül csak Willard és José maradt a buszban. Nagy gesztusokkal kísérve beszélgettek egymással. Amikor Willard kiugrott a sarkon, ahol lakott, odafordult Joséhoz és széles mosollyal azt mondta neki: „Majd egymásba futunk”, és José megismételte: „Majd egymásba futunk” aztán dadogva hozzátette: „Világos, hamarosan találkozunk”. Meglepődtem ezen a kijelentésen, mert a környék, ahol laktak, nagyon távol esett egymástól. Ahogy kivezettem a buszt vissza a forgalomba, láttam José arcát a tükörben. Elkezdett sírni. Tíz percig sírt. Pontosán tudta, hogy nem fogja látni Willárdot. Egy új, felszabadító érzés költözött életükbe, amit eddig ritkán tapasztaltak (hiszen José minden verekedését vereséggel zárta), amihez nagy fájdalommal és bátorsággal kellett utat törnie Most minden el fog veszni, a faji nyomás ugyanolyan meghatározó lesz, ha újra az utcákon lesznek. És azért is sírt, mert az iskola véget ért. Védelmeszói és barátai voltak, és lassanként feladta, hogy azt játssza, tud karatézni, gyűlöli a niggereket, és minden rendőrt meg tud verni.

Az állami iskolarendszerben nem sok iskolás gyerek győzte le a faji előítéleteket, de José és Willárd igen. A rasszizmust a félelem táplálja. A fantázia ezt megerősíti. Amikor gyerekeket nagy számban összeterelek, és mint egy névtelen tömeget kezelnek, akkor a félelem a teljes névtelenségtől arra kényszeríti a tömeg tagjait, hogy védszövetségekbe tömörüljenek. Valami azonosulást keresnek, ami kitölti az űrt, még akkor is, ha ez hamis és fantáziavezérelt. Ugyanakkor a hatalom, amelyet a bandába tömörülés ad: valóságos, még akkor is, ha ez gátolja fejlődésüket.

Amit itt elmondtam, az összefoglalja mindazt, amit a faji alapú gondolkodásról az iskolában megértettünk. Az egészen fiatalok nem tudnak erről semmit. Az idősebbek beleesnek, néhányan közülük le tudják ezt küzdeni. Mi, tanárok soha nem prédikáltunk toleranciáról, szegregáció-ellenességről, integrációról stb. stb. A mi kis szemtől szembe közösségünkben lassan eltűntek a félelmek, nem maradt hely buta ellenségképeknek. Így lehetővé vált a rasszizmustól való megszabadulás, legalábbis, ami az iskolát illeti.

Harry példájával ellentétben Summerhillben a gyerekek nem válnak és nem maradnak a faji előítéletek rabjai. Általánosságban szólva, sok Summerhilli gyerek megy át egy fejlődésen, amelynek végállomását „Big Kid”-nek (nagy gyerek) nevezik. Ez alatt azt értik, hogy az önkormányzatban szocializálódva, a nagyobb gyerekek egy része átveszi a közösség irányítását. A nagyobbak közül kerülnek ki az Ombudsmannok, és a na-

nézőpont

gyobbak véleménye sokat számít az iskolagyűléseken. Valami hasonlóról van szó, mint ami a törzsi társadalmak véneinek szerepét jelenti. Hiába van Roxfortban tanuló szóvivő, tanuló-megbízott szerep és jelvény, a summerhilli-hez hasonló fejlődésre az önkormányzat hiányában ott nincs lehetőség.

ÖSSZEFOGLALÓ

A bevezetőben említettem, milyen fontos különbség az, hogy Summerhillbe a gyerekek 6 éves korukban jönnek, míg Roxfortba 10 évesen. A tananyag és a tanulás Roxfortban valóban olyan, mint egy rossz, bár tipikus felső tagozatban. Minden a memorizálásra megy. Rowling úgy mutatja be az iskolai varázsló iskolai tananyagot, mint tények kusza halmazát. Amikor valamit tudni kell, hogy Harry, Ron vagy Hermione tovább jussanak egy rejtély megoldásában, akkor emlékezniük kell valamilyen tényre, vagy varázsszóra. Kivételt jelent, hogy Ronnak az első kötetben jól kell sakkoznia, Herminének pedig egy logikai feladatot kell megoldani. Egyiket se tanulták az iskolában. Természetesen jogos ellenvetés, hogy Rowling első-sorban a kalandokra koncentrált, és nem akarja olvasóit untatni, de a dolog mégis szimptomatikus.

Véleményem szerint az iskolázás első néhány éve kulcsfontosságú. Ez az az időszak, amelyben a legtöbb gyerek betörök, és elveszti saját akaratát. Ez az az időszak, amelyben megtanulja, hogy az ő kíváncsisága nem érdekes, hogy mit tanul, azt mások döntik el. Bizonyos fokig azt mondhatjuk, hogy Harry működésére egyfajta passzivitás jellemző. Ha békén hagynák, akkor tanulna. Tanulná, amit elé tesznek. Valójában aktív Voldemord, aki vissza kíván térni a hatalomba. Harry védekezik, és elhárít. Ebben a vonatkozásban Harry valóban egy olyan tanuló, amilyenre az iskolának szüksége van: nem vonja kétségbe, hogy csak akkor lesz varázsló, ha elvégzi az iskolát.

Harry, Hermione és Ron mentségére el kell mondani, hogy amikor aztán veszélybe kerülnek, vagy valamit ki szeretnének deríteni, akkor aktívak lesznek. A regények feszültségét fokozza, hogy kíváncsiságukat jó-részt csak a szabályok megszegésével tudják kielégíteni. A Voldemord elleni küzdelemben aktívak. Kár, hogy nincs ennél több céljuk.

Ugyancsak érdekes, hogy milyen módon profitálnak a mágikus világ

*...az iskolázás
első néhány éve
kulcsfontosságú...*

nézőpont

tagjai abból, hogy Voldemord elvesztette hatalmát. Dobby, a házitündér mondja el, hogy az élete Voldemord idejében még rosszabb volt. Mióta Voldemord elvesztette hatalmát, azóta bár nem lett szabad, azaz továbbra is szolgátságban él, körülményei javultak. Ez lenne hát a perspektíva? Mi lesz ha egyszer Voldemord tényleg meghal?

Sajnos Roxfort nem bajlódik a demokráciával. Érdekes módon megtudjuk ugyan, hogy a második kötetben a hogwarts-i iskolaszék szabadságra küldi Dumbledore-t mert elégedetlen azzal, hogy Dumbeldore nem tudja megakadályozni a gyerekek elleni támadásokat. Az iskolaszék határozatát egyhangúlag hozza. Később azonban nyilvánvalóvá válik, hogy a döntést Lucius Malfoy fenyegetésekkel csikarta ki.

Mi az, ami a gyerekek számára annyira érdekessé teszi ezeket a könyveket? A kalandok, ahol Harry-val tudnak azonosulni, ahol egy gyerek képes arra, hogy legyőzze a felnőtt fekete mágust Voldemord-ot.

Ahol egy gyerek fontos szerepet tölt be a világban. Ez a dolog egyik szintje, míg a másik az, hogy Harry-t, az árvát az iskola nem hagyja egyedül.

A tanárok közül sokan törődnek vele: az igazgató Dumbeldore, a vadór-tanár Hagrid, Professzor McGonagall az iskola igazgatóhelyettese. Az sem mindegy, hogy milyen ez a törődés! Nem arról van szó, hogy Harry-t nógatják, hogy tanuljon, hanem megértő emberként állnak

mögötte¹⁶. Erős lelki kapcsolat alakul ki Harry és Dumbeldore között, Harry Hagridban is bízhat. McGonagall is mindig igyekszik igazságos lenni, még ha játssza is a szigorút. Harry valami olyasmit kap Roxfortban, amire minden gyereknek szüksége lenne: szeretetet, megértést. Sajnos a valóságos iskolákban ez nincsen így. Ha jól megnézzük a Potter regényeket, akkor ezt ott is láthatjuk, hiszen még Ron-ra és Herminé-re hullnak sugarak, de a többi gyerek inkább csak statiszta. Ezt persze egy regénynél meg lehet bocsátani, de egy valóságos iskolában nem.

Summerhill prioritásai nyíltak és világosak: az érzelmeket, másképpen fogalmazva az egész embert helyezi előtérbe a „tudással” szemben. Roxfortban ez történik Harry-val is, de sajnos a legtöbb gyerekkel nem, mint ahogyan az iskolarendszerben sem. A tradicionális iskolák, amelyek ma is az iskolák többségét adják, bár ezt nem nyilvánítják ki nyíltan, a „tudást” helyezik előtérbe, és ezzel az iskolások jó részét hátrányba hozzák. Ezért adnám fiamat Summerhillbe, még akkor is, ha ereiben varázsló vér folyna.

*...Roxfort
nem bajlódik
a demokráciával...*

JEGYZETEK:

- 1 Matthias Appleton: A Free Range Childhood: A Free Range Childhood – Self Regulation at Summerhill School, Gale Centre Books
- 2 Alexander Sutherland Neill (1883–1973) Érdekes párhuzam, hogy Neill maga két gyerekkönyvet is írt. A dominie's five, Last Man Alive.
- 3 Az ott készített fényképeim <http://www.email-center.at/summerhill/kepek.html> alatt láthatók.
- 4 Fóti Péter: Thomas Gordon viselkedési ablaka és a summerhilli iskola demokratikus önkormányzata Tani-tani 2004/1–2 91–100.old. A <http://www.email-center.at/summerhill> alatt olvashatók további írásaim, és itt lehet jelentkezni egy summerhillel foglalkozó levelezési listára is.
- 5 Neill: Summerhill – a pedagógia csendes forradalma, Kétezerregy kiadó 2004.
- 6 Egyik oka ennek az lehet, hogy Harry fiú, de ez még nem a teljes magyarázat. Valószínűleg szerepet játszik az is, hogy Harry a zsidó-keresztény-iszlám mitológia férfi hős mítoszának legújabb megtestesítője, ezúttal gyerekként. Míg Jézusnak 32 éves koráig várnia kellett, hogy a nyilvánosság elé lépjen, addig Harry már a bölcsőben megváltóként szerepel. A kötet női szereplői nem töltenek be központi szerepet. Harry Potter és a varázslók világa továbbra is egy patriarchális világ férfiakkal az élen.
- 7 Summerhillt Neill Németországban a Drezda melletti Hellerauban hozta létre, akkor még egy másik iskola részeként. Innen először Ausztriába költözött, majd 1924-ben hazájába, Angliába ment. Angliában azután 1927-ben költözött az iskola mai helyére a Londontól 200 km-re lévő Leiston városkába. (Az iskola honlapja: <http://www.summerhillschool.co.uk/>)
- 8 Ez az úgynevezett General Meeting. Summerhillben van még másfajta tanácskozás is pl. bírósági típusú
- 9 Matthew Appleton: A Free Range Childhood, Solomon Press 2000. 96–97. old.
- 10 Neill: That dreadful School, Jenkins 1936.
- 11 A. S. Neill: Summerhill, a pedagógia csendes forradalma. Kétezerregy kiadó 2004. 138, 283, 290. old.
- 12 E. T. Bazeley: Homer Lane and the Little Commonwealth 1928, 1948.
- 13 Zoe-Jane Playdon: Democratic Management in Primary Healthcare. Lásd: <http://www.email-center.at/summerhill/playdon.doc>
- 14 Ezt az elvet veszi át Summerhill is, ahol a gyűléseket mindig gyerekek vezetik.
- 15 Az iskolát egy nagyszerű könyv tette hallhatatlanná, amelyet George Dennison az iskola egyik tanára írt, a „The lives of children” (A gyerekek élete) címmel.
- 16 Neill híres volt arról, hogy a „Mit tanuljak?” kérdéssel hozzáforduló gyerekeket lebeszélte a tanulásról, azzal, hogy a kérdés még azt mutatja, hogy várniuk kell, míg maguk jönnek rá a válaszra. Neill tudott várni, szemben a felnőtt társadalom többségével, aki a mennyiségi szemlélet hatása alatt minél korábban, minél többet akar a gyerekek fejébe tömni.

A szerző szívesen fogad véleményeket a peter.foti@runbox.com címen.